

Збірник
наукових
праць

**Проблеми
раціонального
використання
соціально-
економічного
та природно-
ресурсного
потенціалу
регіону:
*фінансова
політика
та інвестиції***

№ 4
(частина 2)

Випуск 15
Рівне 2009

ББК 65.9.49:65.9.26

УДК 332.1:336:330.322

П78

Затверджено постановою Президії ВАК України від 11 жовтня 2000 р., № 1-03/8 і включено до переліку № 6 наукових фахових видань України. Пролонговано Постановою президії ВАК України від 18 січня 2007 року №1 – 05/1 і включено до переліку №19 наукових фахових видань України.

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету водного господарства та природокористування.

Протокол № 12 від 27 листопада 2009 року.

Редакційна колегія:

Павлов В.І., д.е.н., проф., (головний редактор);
Лазаришина І.Д., д.е.н., проф., (заступник гол. ред.);
Меліхова Т.Л., к.геогр.н., доцент, (відповід. секретар);
Гринчуцький В.І., д.е.н., проф.; Галиця І.О., д.е.н., проф.;
Гуменюк В.Я., д.е.н., проф.; Євдокименко В.К., д.е.н., проф.;
Кравців В.С., д.е.н., проф.; Левицька С.О., д.е.н., проф.;
Павліха Н.В., д.е.н., проф.; Римар М.В., д.е.н., проф.;
Стельмащук А.М., д.е.н., проф.; Хвесик М.А., д.е.н., проф.;
Щурик М.В., д.е.н., проф..

Рецензенти:

Галиця І.О. - доктор економічних наук, професор;
Ліпич Л.Г. - доктор економічних наук, професор.

Збірник наукових праць висвітлює результати досліджень проблем фінансової політики та інвестиційного сприяння процесам просторового регіонального розвитку. Розглядаються теоретичні, методологічні і практичні аспекти трансформації економіки, соціальної сфери та природокористування.

Загальнодержавне видання. Свідоцтво державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України № 10457 серія КВ від 27.09.2005 р.

© Спілка економістів України, 2009

© Національний університет водного господарства та природокористування, 2009

© Інститут Європейської інтеграції, 2009

Розділ 1	Інтеграція та інноваційна трансформація.....	5
	<i>Економічна безпека держави в процесі поглиблення транскордонного співробітництва (регіональний аспект).</i>	
	Науменко С. В.	5
	<i>Особливості формування та функціонування внутрішнього аграрного ринку регіону</i>	
	Мазурик С.М.	24
	<i>Управління регіональними розвитком в умовах кризи</i>	
	Сайко Б.І.	33
	<i>Оцінка зовнішнього боргу України</i>	
	Заячківська О. В., Литвинович Д. Ю.	40
	<i>Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України в умовах євроінтеграції</i>	
	Урба С.І.	50
Розділ 2	Менеджмент, маркетинг та логістика.....	58
	<i>Шляхи реструктуризації портфеля проблемних позик українських банків в умовах фінансової кризи</i>	
	Смовженко Т., Другов О.....	58
	<i>Сучасні тенденції діяльності організаторів торгівлі на ринку цінних паперів України</i>	
	Павлов В.І., Кондрацька Н.М.	73
	<i>Модель управління банком на основі активного прогнозування</i>	
	Малютін К. Г., Малютіна Т. І.	83
	<i>Обґрунтування оптимальної моделі управління витратами.</i>	
	Кравченко О. В.	94
	<i>Обмеження і бар'єри реалізації транскордонної співпраці</i>	
	Соболь О. А.	102

Заячківська О.В. (ст. викладач Національного університету водного господарства і природокористування), **Литвинович Д.Ю.** (студентка спеціальності «Фінанси», група Ф-41 Національного університету водного господарства та природокористування)

ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сучасний стан зовнішньої заборгованості України та її структура. Розкрито особливості й обґрунтовано шляхи удосконалення механізму управління та обслуговування державного боргу України. Показано можливість застосування різних методів реструктуризації зовнішнього державного боргу, з'ясовано його місце у борговій стратегії України. Обґрунтовано можливість впливу державного боргу на формування та управління фінансовою системою держави.

The article the modern state of external debt of Ukraine and structure is analysed. Features and obruntovano ways of improvement of mechanism of management and maintenance of national debt of Ukraine are exposed. Possibility of application of different methods of restructuring of external national debt is shown, his place is found out in promissory strategy of Ukraine. Grounded possibility of influencing of national debt on forming and management of the state the financial system.

Ключові слова: зовнішній державний борг, бюджетний дефіцит, структура і динаміка державного боргу, ВВП, валовий зовнішній борг, Міжнародні фінансово-кредитні організації.

В умовах формування та функціонування ринкової економіки значно посилюється роль та значення державного боргу в цілому, і зокрема боргу України. Великі розміри внутрішнього та зовнішнього боргу України, а також зростання витрат по його обслуговуванню посилює як актуальність самої проблеми державного боргу, так і пошуку шляхів вдосконалення його управління.

Важливе значення місця та ролі державного боргу у фінансовій системі держави зумовило постійну увагу дослідників до різних його аспектів. Серед західних вчених особливої уваги заслуговують праці Дж. Бьюкенена, П. Елворта, Дж. Кейнса, П. Кругмана, А. Лернера, К. Маркса, Ф. Модільяні, Д. Рікардо, А. Сміта, П. Харрода та ін. Різні сторони аналізу даного питання розкриті у роботах українських вчених-фінансистів, зокрема, у працях Барановського О.І., Василика О.Д., Гейця В.М., Кучер Г.В., Лісовенка В.В., Новицького В.Є., Новосад Л.Я, Плотнікова О.В., Федосова В.М. та ін.

Дана стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню сутності зовнішнього державного боргу як складової фінансової системи держави та розробці найбільш ефективних методів управління цим боргом у сучасній вітчизняній фінансовій системі.

Для вирішення даної проблеми автор ставить перед собою наступні завдання:

- дослідити економічну природу зовнішнього державного боргу як складової державного боргу та його місце у фінансовій системі держави;
- виявити чинники, що впливають на динаміку й структуру зовнішнього державного боргу та зумовлюють особливості механізму його формування в Україні;
- проаналізувати механізм управління й обслуговування зовнішнього державного боргу у фінансовій системі України;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення методики управління зовнішнім державним боргом для забезпечення стабільності фінансової системи України та стійкого соціально-економічного зростання.

У перехідній економіці України державний борг все більше набуває характеру не лише фінансової, але й соціально-політичної проблеми, яка прямо пов'язана з проблемою економічної безпеки країни. Важливого значення набуває питання управління та обслуговування державного боргу в контексті тих економічних труднощів, які вже впродовж восьми років переживає Україна.

Факт існування державного боргу не дає уявлення про реальний фінансово-економічний стан держави. Зростання державного боргу – це складне явище, зумовлене цілою низкою факторів, яке в умовах окремої держави може мати свою специфіку. Як правило, зростання державного боргу в Україні є наслідком існування бюджетного дефіциту [1, с. 112]. У табл. 1 представлено динаміку співвідношення дефіциту (профіциту) Державного бюджету України до ВВП за 2000-2008 рр.

Як видно, з наведених даних у табл. 1, протягом останніх 8 років стан Державного бюджету характеризується в основному як дефіцитний, за винятком 2002 року, що спричиняє не лише зниження рівня бюджетної і фінансової безпеки, а й низку інших наслідків для економіки держави.

Бюджетні дефіцити через неправильні способи боротьби з ними стають причиною розладу всієї системи фінансових відносин. Це пояснюється систематичною нестачею коштів уряду, і тому він змушений постійно посилювати податковий прес і водночас удаватися до зовнішніх позик, зокрема, кредитів у Міжнародних фінансових організаціях.

Об'єктивним наслідком кредитного співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями є формування зовнішнього боргу держави перед відповідними установами, який є частиною валового зовнішнього боргу країни. Він включає всі види заборгованості резидентів України перед нерезидентами, які класифікуються:

Таблиця 1
 Динаміка співвідношення дефіциту (профіциту) Державного бюджету України до ВВП за 2000-2008 рр., у % [2]

Показники	Роки									
	Порогове значення	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Показник дефіциту/профіциту Державного бюджету, % до ВВП	не більше 3	-0,9	-1,4	0,5	-0,4	-3,0	-1,8	-0,7	-1,37	0,066

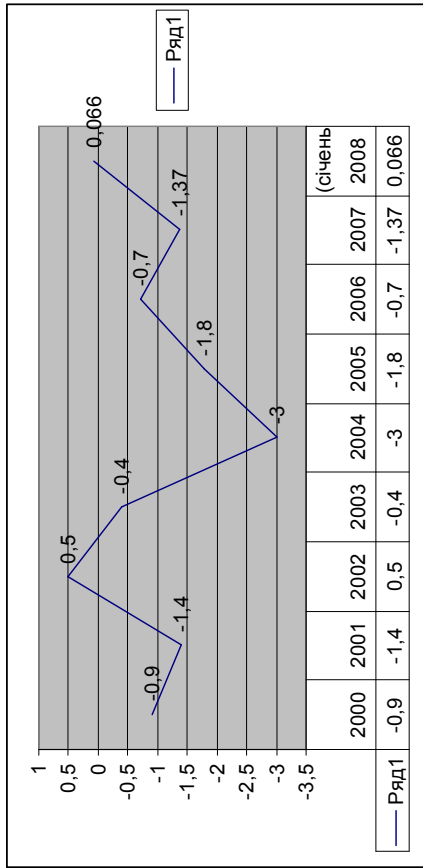

Рис. 1 Динаміка співвідношення дефіциту (профіциту) Державного бюджету України до ВВП за 2000-2008 рр., у %

- за основними секторами економіки: сектор державного управління, органи грошово-кредитного регулювання, банки, інші сектори;
- у розрізі початкових термінів погашення: коротко- та довгострокові;
- у розрізі фінансових інструментів: боргові цінні папери, торгові кредити, кредити, валюта і депозити, інші боргові зобов'язання та зобов'язання за кредитами підприємств прямого інвестування (міжфірмовий борг) [3, с. 146].

Обсяг валового зовнішнього боргу України відображено в табл. 2.

Середній темп приросту валового зовнішнього боргу з 2005 по 2009 рік становив близько 35 %. Найвищий темп приросту був зафіксований у період 2007 – 2008 рр. – 46,6%, при цьому сума валового зовнішнього боргу збільшилась більш ніж на 25 млн. грн. Проте вже в період з 01.01.2009 по 01.07.2009 відбулася дещо незначна, але позитивна тенденція зменшення зовнішньої заборгованості на 1%.

У структурі валового зовнішнього боргу значну частку становить банківський сектор – близько 39%, сектор державного управління – 12%, органи грошово-кредитного регулювання – 5%, міжфірмовий борг – 4% та інші сектори – 40%.

Валовий зовнішній борг зростає в основному за рахунок кредитів, які надають міжнародні фінансові організації.

Аналізуючи стан зовнішнього державного боргу України, який виник в результаті заборгованості за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку, необхідно відмітити, що сума заборгованості постійно зростає (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка гарантованого зовнішнього боргу України в 2004-2008 рр, тис. грн.

МФКО	Роки				
	2004	2005	2006	2007	01.09.2008
ЄБРР	1032348,26	887850,16	130274,24	631243,76	806839,28
Світовий Банк	8177824,38	5996913,70	2324600,95	2177824,38	553625,86
МВФ	260279,46	232532,43	4192733,45	260279,46	303911,40

З характеристики цільових призначень запозичень з боку Міжнародних фінансово-кредитних організацій (далі – МФКО), їх практичного використання та умов повернення впливають і наслідки від них на перспективу. Величезні суми, що позичають Україні міжнародні фінансові установи, призначені для використання на покриття дефіцитів платіжного балансу і державного бюджету країни, а також на консультативно-технічну допомогу. А це значить, що вони не працюють в економіці країни, її

Таблиця 2

Валовий зовнішній борг України [4]

Показники	Роки						
	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.07.2009	
1	2	3	4	5	6	7	
Сектор державного управління:	10058	10506	10924	11884	11959	13281	
<i>Короткострокові</i>	0	0	0	0	0	0	
<i>Довгострокові:</i>	10058	10506	10924	11884	11959	13281	
– облігації та інші боргові цінні папери	4440	5496	6248	7414	6997	6919	
– кредити	5618	5010	4676	4470	4962	6362	
– інші боргові зобов'язання	0	0	0	0	0	0	
Органи грошово-кредитного регулювання:	1690	1254	880	462	4725	6054	
<i>Короткострокові:</i>	5	0	0	0	0	0	
– кредити	5	0	0	0	0	0	
<i>Довгострокові:</i>	1685	1254	880	462	4725	6054	
– облігації та інші боргові цінні папери	0	0	0	0	0	0	
– кредити	1685	1254	880	462	4725	6054	
Банки:	2662	6112	14089	30949	39471	35306	
<i>Короткострокові:</i>	<i>1652</i>	<i>3084</i>	<i>6465</i>	<i>11723</i>	<i>9377</i>	<i>6547</i>	
– інструменти грошового ринку	11	24	98	0	0	0	
– кредити	858	1861	5381	9815	7850	4818	
– валюта і депозити	783	1199	986	1908	1480	1612	
– інші боргові зобов'язання	0	0	0	0	47	117	
<i>Довгострокові:</i>	<i>1010</i>	<i>3028</i>	<i>7624</i>	<i>19226</i>	<i>30094</i>	<i>28759</i>	
– облігації та інші боргові цінні папери	356	1232	3304	6998	6124	5618	
– кредити	566	1230	3515	10633	19157	18916	

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
– валюта і депозити	88	566	805	1595	4813	4225
Інші сектори:	15678	20913	26676	33581	41250	40958
<i>Короткострокові:</i>	8783	7860	8747	8954	10924	13188
– кредити	471	634	736	838	800	1021
– торгові кредити	7565	5976	7277	7463	9006	10413
– інші боргові зобов'язання	747	1250	734	653	1118	1754
<i>Довгострокові:</i>	6895	13053	17929	24627	30326	27770
– облігації та інші боргові цінні папери	990	1383	1963	2124	1629	1439
– кредити	5905	9384	13575	21286	27963	25760
– торгові кредити	0	2286	2391	1217	734	571
Прямі інвестиції: міжфірмовий борг	559	834	1943	3079	4249	4977
Валовий зовнішній борг	30647	39619	54512	79955	101654	100576

виробництві. Тому в такій формі кредити МФКО є тягарем для економіки країни та приводять до непомірного росту зовнішньої заборгованості.

Крім проблем мобілізації ресурсів для обслуговування державного боргу, сьогодні в Україні гостро постає проблема відвернення зростання бюджетних видатків на обслуговування зовнішнього боргу внаслідок знецінення національної валюти. Одним з механізмів стримування наростання боргових виплат є посилення валютного регулювання. При такому регулюванні треба виходити з того, що в Україні попит на іноземну валюту великою мірою визначається намаганням населення зберегти вартість своїх заощаджень, заможних фізичних осіб – перевести капітали за кордон, а комерційних банків – заробити на падінні курсу гривні. З огляду на це, необхідно обмежити можливості банків щодо здійснення операцій за власний рахунок (тобто заборонити їм підтримувати відкриту валютну позицію). Підстави для купівлі іноземної валюти доцільно обмежити виключно потребами проведення поточних операцій із зарубіжними партнерами. Слід також створити перешкоди для нелегального вивезення з України іноземної валюти.

Щоб послабити борговий тиск на бюджет і платіжний баланс, а також створити умови для економічного зростання, Україна повинна добиватися укладання з кредиторами угод про реструктуризацію боргу на умовах зменшення боргових виплат і обміну боргових зобов'язань держави на майнові активи. При цьому доцільно враховувати багатий світовий досвід щодо врегулювання зовнішньої заборгованості.

Сьогодні Україна має законні підстави щодо залучення схем реструктуризації, в рамках яких відбувається часткове зменшення розміру державного боргу та процентних виплат. Необхідно акцентувати увагу на тому, що Україна не зможе виконувати свої платіжні зобов'язання, якщо її економіка продовжуватиме занепадати під тиском значних боргових виплат. Не варто також виключати і можливість дефолту, оголошення якого суперечить інтересам кредиторів, отже – вони самі намагатимуться не допустити його.

Таким чином, можна зазначити, що співробітництво України з міжнародними фінансово-кредитними організаціями має як позитивний, так і негативний ефект для країни. З одного боку, кредити, фінансова та технічна допомога, що надаються міжнародними фінансовими установами, сприяють покращанню економічної ситуації та надають можливість країні владнати як внутрішні кризові ситуації, так і запобігти впливу зовнішніх світових економічних явищ. З іншого боку, залучення великих позик міжнародних фінансових установ призводить до катастрофічного збільшення зобов'язань України перед міжнародними організаціями та поширює політичний та економічний вплив міжнародних економічних установ в Україні.

Отже, у процесі врегулювання зовнішньої заборгованості перед міжнародними фінансовими установами слід дотримуватися наступних положень:

- врегулювання зовнішньої заборгованості має проводитися системно, в межах загальної фінансової політики держави;
- стратегія управління зовнішнім державним боргом має орієнтуватися на структурне реформування економіки;
- необхідно, щоб управління було довгостроковим, стратегічним, а не одномоментним, короткостроковим, орієнтованим на вирішення разових завдань;
- існує потреба в реформуванні інституцій, відповідальних за управління зовнішнім боргом, застосуванні інструментів активного управління зовнішніми зобов'язаннями;
- необхідна диверсифікація джерел залучення коштів в економіку України з подальшим переміщенням акценту в бік інвестиційних ресурсів;
- слід посилити увагу до управління кредитним рейтингом країни;
- потрібне використання внутрішніх можливостей країни в процесі управління зовнішніми зобов'язаннями;
- кошти, залучені із зовнішніх фінансових джерел, слід розглядати не стільки з погляду їх обсягу, скільки з позиції їх ефективного використання;
- управління має бути спрямоване на збільшення терміну погашення заборгованості та скорочення витрат на обслуговування боргу, контролю за складанням рівномірного графіка обслуговування боргу;
- управління зовнішнім боргом та ймовірні подальші запозичення мають здійснюватися з урахуванням не лише потреб держави, а й її фінансової безпеки [5, с. 94].

Таке комплексне вирішення проблеми зовнішнього державного боргу сприятиме розбудові державних фінансів та покращенню фінансового стану України.

Бібліографія

1. Румянцев А.П., Румянцев Н.С. **Зовнішньоекономічна діяльність:** Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 377 с.
2. Міністерство фінансів України – www.minfin.gov.ua.
3. Зражевська Н.В. **Зовнішній державний борг у фінансовій системі України:** Монографія. – К.: Світ, 2006. – 218 с.
4. **Зовнішній борг України.** // Вісник НБУ. Фінансовий портал. www.bank.gov.ua.
5. Бондарук Т.Г. **Зовнішній державний борг України та механізм його обслуговування** // Фінанси України. – № 5. – 2001. – с. 94-102.